

Yayın Geliş Tarihi: 29.11.2023
Yayına Kabul Tarihi: 04.04.2024
Online Yayın Tarihi: 15.06.2024
<http://dx.doi.org/10.16953/deusosbil.1398045>

Dokuz Eylül Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi
Cilt: 26, Sayı: 2, Yıl: 2024 Sayfa: 946-969
E-ISSN: 1308-0911

Araştırma Makalesi

ŞEKİLLENDİRİLEN GELECEK: KATAR ULUSAL KALKINMA STRATEJİSİ 2030'UN EKONOMİK VİZYONU VE KAZANIMLARI

Tahsin YAMAK*

Öz¹

Katar, doğal kaynaklarının zenginliği sayesinde hızlı bir kalkınma süreci içerisinde bulunmaktadır. Bu durumun sürdürülebilirliği için ise Katar Ulusal Kalkınma Stratejisi 2030 gibi önemli adımlar atmaktadır. Bu strateji belgesi, ekonomik çeşitlendirme, eğitim reformu, sürdürülebilir şehircilik, ulaşım altyapısının güçlendirilmesi ile çevresel sürdürülebilirlik gibi kalkınmanın çeşitli yönlerine odaklanmaktadır. Ayrıca özgürlüklerin korunması, ahlaki ve dini değerlerin teşvik edilmesi, güvenlik, istikrar ve fırsat eşitliğinin garanti altına alınmasını hedeflemektedir. Bu çalışmanın amacı, Katar Ulusal Kalkınma Stratejisi 2030'un içeriğini detaylı bir şekilde irdelemek, ilerleme sürecini değerlendirmek ve ülkenin mevcut plan ile ortaya konulan hedeflere ulaşma noktasındaki performansını analiz etmektir. Araştırma, planın uygulamaya konulduğu 2008'den günümüze kadar geçen süreci ele almaktadır. Çalışmanın sınırlılığını Strateji Belgesinde yer alan temel sacayaklarındaki bütün unsurları bir arada ölçecek kapsamlı bir veri setinin bulunmaması oluşturmaktadır. Bu kapsamda "Beşeri Kalkınma", "Sosyal Kalkınma", "Ekonomik Kalkınma" ve "Çevresel Kalkınma" parametrelerini ölçebileceği düşünülen ve literatürde sıklıkla kullanılan veri setlerinden yararlanılmıştır. Analiz, Katar'ın QNV 2030 hedeflerine yönelik ilerleme kaydetmiş olmasına rağmen hala sorunlar ve iyileştirilmesi gereken alanlar olduğunu ortaya koymuştur.

Anahtar Kelimeler: Katar, "Vizyon 2030", Kalkınma, Sürdürülebilirlik, Ekonomi Politik.

Bu makale için önerilen kaynak gösterimi (APA 6. Sürüm):

Yamak, T. (2024). Şekillendirilen gelecek: Katar ulusal kalkınma stratejisi 2030'un ekonomik vizyonu ve kazanımları. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 26 (2), 946-969.

*Dr. Öğr. Üyesi, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, Eskişehir, ORCID: 0000-0001-8831-7448, tahsin.yamak@ogu.edu.tr

¹Bu çalışma etik onay gerektiren herhangi bir insan veya hayvan araştırması içermemektedir.

SHAPING THE FUTURE: ECONOMIC VISION AND ACHIEVEMENTS OF QATAR NATIONAL DEVELOPMENT STRATEGY 2030

Abstract

Qatar is experiencing significant development as a result of its abundant natural resources. Qatar is taking crucial initiatives to ensure the sustainability of this position, such as the Qatar National Development Strategy 2030. This strategy paper focuses a variety of development issues, including economic diversification, education reform, sustainable urbanisation, transportation infrastructure strengthening, and environmental sustainability. It also seeks to safeguard liberties, promote moral and religious values, and provide security, stability, and equality of opportunity. The goal of this research is to thoroughly investigate the content of the Qatar National Development Strategy 2030, assess its development, and analyse the country's success in reaching the targets outlined in the existing plan. The analysis covers the period from the plan's implementation in 2008 to the present. The study's drawback is the lack of a complete data set to measure all of the pillars of the strategy document simultaneously. In this context, data sets that are commonly used in the literature to measure the dimensions of "human development," "social development," "economic development," and "environmental development" were used. The analysis revealed that, while Qatar has made progress towards the QNV 2030 goals, there are still problems and areas that require improvement.

Keywords: Qatar, "Vision 2030", Development, Sustainability, Political Economy.

GİRİŞ

Ekonomisi büyük ölçüde petrol ve doğalgaz gelirlerine dayalı bir rant devleti² olan Katar (Jong vd. 2019), doğal kaynaklarının zenginliği sayesinde hızlı bir kalkınma süreci içerisinde bulunmaktadır. Ülke yönetimi bu durumun uzun vadede sürdürülebilirliğini güvence altına almak için endüstriyel faaliyetlerini çeşitlendirmeyi ve petrol sonrası ekonomiye hazırlanmayı amaçlayan bilinçli bir dönüşüm programı başlatmıştır (Tok vd., 2016). Rantiyer rejimlerin temel özelliği esas gelir kaynaklarının yurtiçi vergilendirmeden ziyade doğal kaynak ihracatı gibi dış kaynaklardan elde edilmesidir (Sune & Özdemir, 2012). Dış menşeli gelire olan bu bağımlılık, devletin vatandaşlarıyla olan ilişkisi ve kamu mal ve hizmetlerini sağlama kabiliyeti üzerinde önemli etkilere sahip olabilmektedir. Rantiyer devletlerde hükümet ve vatandaşlar arasındaki ilişki, vergilendirmeye dayanan demokratik devlet yapılanmalarından farklıdır (Schubert, 2006). Bu sistem devlet ve toplum arasında doğal kaynaklardan elde edilen gelirin bir kısmının transfer harcamalarıyla halka/güç gruplarına dağıtıldığı buna karşılık halkın yönetim hakkından büyük ölçüde feragat ettiği *zımni bir toplumsal sözleşmeye*

² Rantiyer devlet teorisi hakkında detaylı bilgi için bkz. Mahdavy, H. (1970). The patterns and problems of economic development in rentier states: the case of Iran. *Studies in the economic history of the Middle East*, 428, 67 & Beblawi, H. (2015). The rentier state in the Arab world. In *The Arab State* (pp. 85-98). Routledge.

dayanmaktadır. Vergi-temsil ilişkisi gereği kurgulanmış katılımcı bir siyasal/toplumsal yapıdan bahsetmenin mümkün olmadığı bu durum ise rant devletinde, doğal kaynak gelirleri üzerindeki kontrolünü kaybetmemek ve iktidarını korumak maksadıyla, merkezi ve otoriter bir siyasi yapının şekillenmesine neden olabilmektedir (Cooper, 1998; Ünay, 2013; Gray, 2011).

Her ne kadar cazip özellikler olarak düşünülebilecekse de doğal kaynaklara bağımlı ekonomi ve katılımcı temsilin olmadığı bu sosyo-politik yapı, rant devletlerinin en önemli zorluklarından. Katar da bu durumu yarattığı negatif dışsallıklardan azade kalabilmiş değildir. Bunun yanında, 80'li yıllardan itibaren enerji fiyatlarındaki azalma, 90'lı yıllarda yaşanan dış borç krizleri ile Soğuk Savaş sonrası hakim küresel paradigmanın ortaya koyduğu neo-liberal ekonomik sistemin gerekliliklerine uyma endişesi gibi hususlar ülkede ekonomik/siyasal ilişkilerin sürdürülebilir bir zemine kavuşturulmasına yönelik çabaların artmasına neden olmuştur (Cammett vd., 2015).

Bu süreçte karşı karşıya kalınan zorlukların aşılması için Katar Ulusal Kalkınma Stratejisi 2030 (Qatar National Vision 2030-QNV-2030) isimli stratejik planın devreye alındığı görülmektedir (Qatar-GSDP, 2008). 2008'de uygulamaya konulan bu çok yönlü ulusal kalkınma stratejisi, ekonomik çeşitlendirme, eğitim reformu, sürdürülebilir şehircilik, ulaşım altyapısı ve çevresel gelişim gibi kalkınmanın çeşitli yönlerini ele almayı; doğal kaynakların kamu mülkiyetinde olmasının yarattığı dışlama etkisi ile bu kaynakların bolluğunun yol açtığı "Hollanda hastalığı" olgusundan kaynaklanan olumsuz etkileri gidermeyi amaçlamaktadır (Hassen, 2020; Morakabati vd., 2014).

Bu çalışmanın amacı, Katar Ulusal Kalkınma Stratejisi 2030'un içeriğini detaylı bir şekilde irdelemek, ilerleme sürecini değerlendirmek ve ülkenin mevcut plan ile ortaya konulan hedeflere ulaşma noktasındaki performansını analiz etmektir. Araştırma, Katar'ın ekonomik kalkınma ve sürdürülebilirlik hedeflerine yönelik olarak benimsediği bu vizyon belgesinin;

- a) Odaklandığı alanlar ve sıklıkla vurguladığı hususlar nelerdir?
- b) Uluslararası politika metinleri ile ilişkisi nedir? Benzerlikler/farklılıklar nelerdir?
- c) Ortaya konulan hedefler nelerdir ve hangi alanları kapsamaktadır?
- d) Hedeflere ulaşılma noktasında ilerleme kaydedilmiş midir? Eksik kalan alanlar ve zorluklar nelerdir?
- e) Hedeflerin gerçekleşmesi için hangi alanlara odaklanılması ve neler yapılması gerekmektedir?

Şeklindeki sorulara cevap aramaktadır.

Bu hususlar perspektifinde çalışmanın yöntemi, öncelikle doküman analizini kullanacak şekilde tasarlanmıştır. Doküman analizi, mevcut yazılı veya elektronik kaynaklardan elde edilen bilgileri toplamak, sistematik olarak incelemek ve değerlendirmeye yönelik nitel bir araştırma yöntemidir. (Kıral, 2020) Kullanılacak

yöntem Katar Ulusal Kalkınma Stratejisi 2030’da yer alan hedeflerin, stratejilerin ve politikaların daha detaylı bir şekilde anlaşılmasına olanak sağlayacaktır. Bu noktada strateji belgesine ait doküman, içerik analizi yöntemiyle ve kelime bulutlarından faydalanılarak kapsamlı şekilde analiz edilecektir. Kelime bulutları oluşturulurken çeşitli yazılımların ve web sayfalarının ürünleri incelenmiş olup kelime bulutları, (<https://www.freewordcloudgenerator.com/>) web sayfası üzerinde yer alan araç yardımıyla, anlam bütünlüğünün korunması ve bağlamın daha iyi anlaşılabilmesi amacıyla *-dokümanın orijinal dilinden çeviri yapılmaksızın-* İngilizce olarak oluşturulmuştur. Elde edilecek bilgilerin akabinde ise Strateji Belgesinin 4 (dört) temel sacayağını oluşturan, “İnsani Gelişim/Kalkınma”, “Sosyal Kalkınma”, “Ekonomik Kalkınma” ve “Çevresel Gelişim/Kalkınma” başlıklarında yaşanan gelişmeler, literatürde bu değişkenleri temsil etmek amacıyla sıklıkla kullanılan nicel veri setlerinden yararlanılarak analiz edilecektir.

Literatürde Katar Ulusal Kalkınma Stratejisi 2030’un çeşitli yönlerdeki etki/kazanımlarına odaklanan çalışmalar bulunmaktadır. Cochrane ve Al-Hababi (2023) editörlüğünde hazırlanan “Sürdürülebilir Katar-Sosyal, Siyasi ve Çevresel Perspektifler” başlıklı kitap, sosyo-politik perspektiften, Ulusal Vizyon 2030’un 2008’de başlatılmasıyla Katar’da uygulama alanı bulan sürdürülebilir kalkınmanın farklı yönleriyle (sosyal, ekonomik ve çevresel) analiz edildiği ancak çevresel sürdürülebilirliğe odaklanılan kapsamlı bir eserdir. Tan, Al-Khalaqi ve Al-Khulaifi (2014) ise çalışmalarında, Katar’da ve daha geniş şekilde Körfez Bölgesi’nde sürdürülebilir kalkınmanın teşvik edilmesinde QNV 2030’un ilerlemesini, zorluklarını ve etkilerini değerlendirmiş ve kalkınma sorunlarının ele alınmasında bütüncül yaklaşımların ve stratejik planlamanın önemini vurgulamışlardır. Al-Kuvari (2012) tarafından kaleme alınan çalışmada, Körfez İşbirliği Konseyi (KİK) ülkelerinin vizyon ve stratejileri, reformlar açısından Katar örneğine odaklanarak ele alınarak analiz edilmiş ve sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşmak ve sosyo-ekonomik zorlukların üstesinden gelmek için sürekli reformların, etkili politikaların ve stratejik planlamanın önemi vurgulanmıştır. Scharfenort (2012) çalışmasında, Katar’ın ulusal vizyonu çerçevesinde kentsel gelişim, sosyal değişim ve 2022 FIFA Dünya Kupası gibi büyük etkinlikler arasındaki ilişkileri ele almış ve ülkenin devam eden dönüşümüne dair bir perspektif ortaya koymuştur. Furlan ve Al-Mohannadi (2020) çalışmalarında, Katar’daki kentsel dönüşüm ve mirasın korunması üzerine planın etkilerini ele almışlardır. Darwish (2014) çalışmasında, sürdürülebilir kalkınma için kapsamlı bir yol haritası olarak Katar Ulusal Vizyonu 2030 vurgulanmaktadır. Koc ve Mohamed (2017) ise çalışmalarında, Katar Ulusal Vizyonu 2030 gibi uzun vadeli kalkınma vizyonunun bir parçası olarak Katar’ın bilgi temelli bir ekonomi ve topluma dönüşme konusundaki hedeflerini ele almışlardır.

Bu çalışma ise literatürdeki çalışmalardan farklı olacak şekilde hem vizyon belgesinin içeriğini *-kelime bulutlarından da faydalanılarak-* detaylı bir şekilde analiz etmeye odaklanmakta hem de ülkenin plan ile tüm kalkınma başlıklarda belirlenen hedeflere ulaşma noktasındaki performansını nicel veriler yardımıyla

ortaya koymayı hedeflemektedir. Bu kapsamlı perspektif, araştırmanın özgün yanını ifade etmektedir.

Araştırma, planın uygulamaya konulduğu 2008'den günümüze kadar geçen süreci ele almaktadır. Çalışmanın sınırlılığını Strateji Belgesinde yer alan temel sacayaklarındaki bütün unsurları bir arada ölçecek kapsamlı bir veri setinin bulunmaması oluşturmaktadır. Bu nedenle, "İnsani Gelişim/Kalkınma", "Sosyal Kalkınma", "Ekonomik Kalkınma" ve "Çevresel Gelişim/Kalkınma" parametrelerini ölçme kabiliyetine haiz olduğu değerlendirilen ve literatürde sıklıkla kullanılan veri setlerine başvurulacaktır.

Çalışma, Giriş ile Sonuç ve Öneriler kısmı hariç, Katar Ulusal Kalkınma Stratejisi 2030'un içeriğinin detaylı bir şekilde analiz edildiği 1'inci bölüm ile ülkenin mevcut plan ile ortaya konulan hedeflere ulaşma noktasındaki performansının nicel verilerden faydalanılarak değerlendirildiği 2'nci bölümden oluşmaktadır.

1. KATAR ULUSAL KALKINMA STRATEJİSİ 2030: ÇEŞİTLENDİRİLMİŞ EKONOMİ, SOSYAL KALKINMA VE SÜRDÜRÜLEBİLİR ÇEVRE

Şeyh Hamad bin Khalifa Al Thani'nin kansız bir saray darbesiyle 1995'te iktidara gelmesini müteakip Katar'da bir dizi siyasi reform ve modernleşme çabası ortaya konulmuştur. Şeyh Hamad 2003'te anayasal monarşinin ve Danışma Konseyi olarak bilinen bir yasama konseyinin kurulmasını öngören yeni bir anayasanın hazırlandığını ilan etmiştir. Halkoylamasına sunulduğu 2005'te yürürlüğe giren bu yeni anayasanın ardından ise 2007'de ulusal parlamento seçimleri yapılmıştır (Nonneman, 2006). Bu adımlar bir rant devleti olan Katar'ın analistler tarafından, "çoğulcu otokrasi", "kabile demokrasisi" veya "yumuşak otoriter" gibi kavramlar ile tanımlanmasına dahi neden olmuştur (Tok vd., 2016).

Bu durum ülkede küresel ekonomiye entegrasyon ve vatandaşların karar alma sürecine katılımının genişletilmesi yönünde önemli bir adım olmuştur. Katar'a hızlı bir ekonomik büyüme ve geçiş dönemi yaşatan Şeyh Hamad, 25 Haziran 2013 tarihinde görevini Veliaht Prens Şeyh Temim bin Hamed al-Shani'ye devretmiştir (Kamrava, 2015). Daha sonra Katar, bölgesel ve küresel meselelerde daha özerk ve proaktif bir pozisyon alırken hem Batılı hem de bölgesel nüfuz sahibi ülkelerle güçlü ilişkilerini sürdürmüştür. Katar ayrıca ittifaklarını ve ortaklıklarını genişletmek için de çaba sarf etmiştir. Katar, 2017'de Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri, Bahreyn ve Mısır gibi birçok Arap ülkesi tarafından teröre destek verdiği ve iç işlerine karıştığı iddialarıyla ablukaya maruz kalmasına rağmen bu krizden başarıyla çıkmayı da başarmıştır (Milton-Edwards, 2020).

Katar, bağımsızlığını kazandığından bu yana bir yandan bölgesel ve küresel bir aktör olarak kendini kabul ettirmek için sürdürülebilir kalkınma stratejileri uygularken, diğer yandan sorunlarını bertaraf etmek için değişen jeopolitik dinamiklere de uyum sağlamaktadır. Bu eylemler Katar'ı sadece dünya çapında

bağlantıları ve stratejik hareket etme kabiliyeti olan bir ülkeye dönüştürmekle kalmamış, aynı zamanda rantiyer bir devletin temel dinamiklerini oluşturan zımni toplumsal sözleşmeye dayanan sistemini korumasına da olanak sağlamıştır (Jong vd. 2019).

Tüm bu aksiyonların alınmasında, ekonomik gücün konsolide edilmesi, toplumsal desteğin temin edilebilmesi ve sürdürülebilirliğinin de sağlanması için atılan en önemli adımlardan birisi 2008’de Şeyh Hamad tarafından yayımlanan Katar Ulusal Kalkınma Stratejisi 2030 (Vizyon 2030) isimli ulusal strateji/vizyon belgesidir (Akman & Ergün, 2019). Ülkenin uzun vadeli hedeflerini tanımlayan ve uygulama planları için bir çerçeve sunan Vizyon 2030, Katar’ın ekonomik, sosyal ve çevresel alanlarda ilerlemesini yönlendirmek amacıyla oluşturulmuş çok yönlü bir plandır.

Katar’ın petrol ve doğalgaz gibi enerji kaynaklarına bağımlılığını azaltmak, rekabetçi bir ekonomi kurmak, eğitim ve sağlık gibi sosyal sektörlerde kalkınmayı teşvik etmek, ulusal ve uluslararası iş birliğini geliştirmek maksatlı bu planın Qatar Government Communications Office-Hükümet İletişim Ofisinin resmi internet sitesinden erişilen -İngilizce- kopyası 40 sayfalık bir dokümandır.

Dokümanın ilk kısmı Şeyh Tamim bin Hamad Al-Thani tarafından Temmuz 2008’de kaleme alınan ve vizyonun gerekliliği, hedefleri, özgünlüğü, aitliği ve katılımcılığı gibi hususlara yönelik açıklamaların/değerlendirmelerin yer aldığı “Önsöz” kısmıdır (Qatar-GSDP, 2008). Bu kısmı, “Katar’ın Geleceğinin Tanımlayıcı Özellikleri & Fırsatlar ve Zorluklar” kısmı ile “Katar Ulusal Vizyonunun Yol Gösterici İlkeleri”nin ortaya konulduğu bölüm takip etmektedir (s.1-10). Dokümanın ilerleyen sayfalarında, Katar Ulusal Kalkınma Vizyonunun üzerine inşa edildiği, “İnsani Gelişim/Kalkınma”, “Sosyal Kalkınma”, “Ekonomik Kalkınma” ve “Çevresel Gelişim/Kalkınma” başlıklarına dair detayların/hedeflerin yer aldığı görülmektedir. (s.11-33).

Kategorik olarak tasnife konu olan vizyon belgesinin ilk kısmını, tüm vatandaşların refahını artırma hedefi çerçevesinde, eğitim, sağlık ve işgücü piyasası gibi alanlarda yapılması planlanan politikalara yer verilen “İnsani Gelişim/Kalkınma” başlığı oluşturmaktadır (s.13-18). İnsani kalkınma, A. Sen’in fikirlerine dayanan bir kavram olup (Fukuda-Parr, 2003) yalnızca ekonomik büyümeye odaklanmak yerine bireylerin ve toplumların refahını ve seçimlerini iyileştirmeyi de hedefleyen çok boyutlu bir kavramdır (Amarocho-Daza vd., 2023). Planda, eğitim sistemi iyileştirilerek nitelikli işgücü yetiştirilmesi (mühendis, doktor vb.) sağlık hizmetlerinin kalitesinin artırılması ve sosyal hizmetlerin genişletilmesi, bu başlık çerçevesinde ortaya konulan önemli hedefler olarak ön plana çıkmaktadır (Nasser, 2017).

Dokümanın “İnsani Gelişim/Kalkınma” başlığı kısmında (s.13-18) öne çıkan hususları/konuları tespit etmek maksadıyla oluşturulan kelime bulutu aşağıda yer almaktadır. Kelime bulutları, metinsel verilerin analiz edilmesi ve

QNV-2030 dokümanının tamamında (s.1-34) yer alan kelimelerin frekans değerlerine göre hazırlanan Şekil 5 incelendiğinde ise plan genelinde en sık tekrarlanan kelimelerin, “Katar(lı)” (f=74) ve “kalkınma” (f=70) olduğu onları ise “ekonomi(nin)” (f=49) takip ettiği görülmektedir. “Sosyal”, “ulusal”, “vizyon”, “gelecek”, “çevre”, “ihtiyaç(lar)”, “toplum”, “sağlık”, “işgücü” ve “değerler” gibi kalkınma planının çok yönlü vizyonunu ifade eden kavramlar olduğu izlenmektedir. Buna karşılık planda, yönetim, ifade özgürlüğü, inovasyon, temiz enerji, insana yakışır iş, eşitsizliklerin azaltılması, politik istikrar, şeffaflık, yolsuzlukların önlenmesi, hukukun üstünlüğü ve cevap verebilirlik gibi kalkınma planlarında yoğunlukla yer verilen kavramlara ise hiç -ya da sadece bir kez yer verildiği- yer verilmediği görülmektedir.

Bu noktaya kadar ifade edilen hususlardan da anlaşılacağı üzere QNV-2030’un asıl hedefi Katar’ı sürdürülebilir toplum, rekabetçi ekonomi ve etkili devlet yapısıyla donatmak; vizyon belgesinde yer alan strateji doğrultusunda hayata geçirilecek uygulamalar ile ülkenin sosyal, ekonomik ve çevresel kalkınmasını sağlamaktır (Abulibdeh, 2021). QNV-2030, Katar Anayasasında yer alan özgürlüklerin korunması, ahlaki ve dini değerler ile geleneklerin teşvik edilmesi, güvenlik, istikrar ve fırsat eşitliğinin garanti altına alınması ilkelerini de somut bir düzleme taşımaktadır. Bu sürecin, özellikle İslam, toplumsal gelenekler ve modernite arasında bir denge sağlanması açısından çelişkiler ve gerilimler barındırdığını ise ifade etmek gerekmektedir (Tok vd., 2016).

Vizyon aynı zamanda bilgi temelli endüstrilerin önemini kabul etmekte ve petrol ekonomisinden bilgi temelli ekonomiye geçmeyi hedeflemektedir (Valdeolmillos vd., 2023). Bu haliyle Katar’da sürdürülebilir kalkınma vizyonunun odağında doğal kaynaklara bağımlılığın azaltılması maksadıyla ekonomik çeşitlenme hedefinin olduğunu ifade etmek gerekmektedir. Katar’ın kalkınma stratejisinin bir diğer önemli yönünü ise İslami değerlerin, ulusal kimliğin ve toplumsal yapının güçlendirilmesi, eşitsizliklerin azaltılması, sosyal gelişimin sağlanması gibi alanlar oluşturmaktadır (İbrahim & Shirazi, 2021; Sever & Tok, 2022).

İyi ve etkin işleyen bir devlet mekanizmasının kurulmasına yönelik bazı hedefler bulunmakla birlikte, eşitlik ve adaleti teşvik eden hesap verebilir ve şeffaf yönetim kurumlarının oluşturulmasına yönelik özel hedeflerin bulunmaması planın en büyük eksikliği olarak değerlendirilebilir. Ayrıca her düzeyde kapsayıcı, katılımcı ve temsili karar alma süreçlerinin uygulanmasına yönelik net hedeflerin bulunmaması da plana dair eksiklik vurgusu yapılacak alanlardır.

Vizyon belgesinin uluslararası politika metinleri ile ilişkisi incelenmek istenildiğinde, plan döneminde cari olan iki üst kalkınma programı ile karşılaşılmaktadır. Bunlardan ilki BM Binyıl Kalkınma Hedefleri (BKH) diğeri ise Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri (SKH)’dir. Binyıl Kalkınma Hedefleri, 2000’de hazırlanmış olup yoksulluk, eğitim, toplumsal cinsiyet eşitliği gibi konuları ele almayı amaçlayan ve 2015 yılına kadar ulaşılması hedeflenen sekiz

hedefte oluşmaktadır. 2015’de kabul edilen ve Gündem 2030 olarak da bilinen SKH’de ise iklim değişikliği, sürdürülebilir şehirler, barış, adalet ve güçlü kurumlar gibi birbiriyle bağlantılı 17 hedef bulunmaktadır. Esasen her ikisi de küresel kalkınmayı teşvik etmek gibi ortak bir hedefi paylaştıklarına rağmen SKH sürdürülebilir kalkınmaya ilişkin gelişmiş bir anlayışı yansıtan daha kapsamlı bir çerçeveye sahip bulunmaktadır (Katila vd., 2019; Sachs, 2012).

Bu bağlamda BM Milenyum Kalkınma hedeflerinin cari olduğu dönemde (2000-2015) hazırlanan QNV-2030’un bu kalkınma hedefleriyle kısmi bir yakınlığı olduğunu ifade etmek mümkündür. Bunun yanı sıra, kalkınmanın sosyal, ekonomik ve çevresel boyutlarının birbiriyle bağlantılı olduğunu kabul eden ve daha bütüncül/kapsayıcı bir yaklaşıma sahip olan BM Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri ile daha uyumlu kurgusal bir yapı arz ettiğini söylemek ise yanlış olmayacaktır.

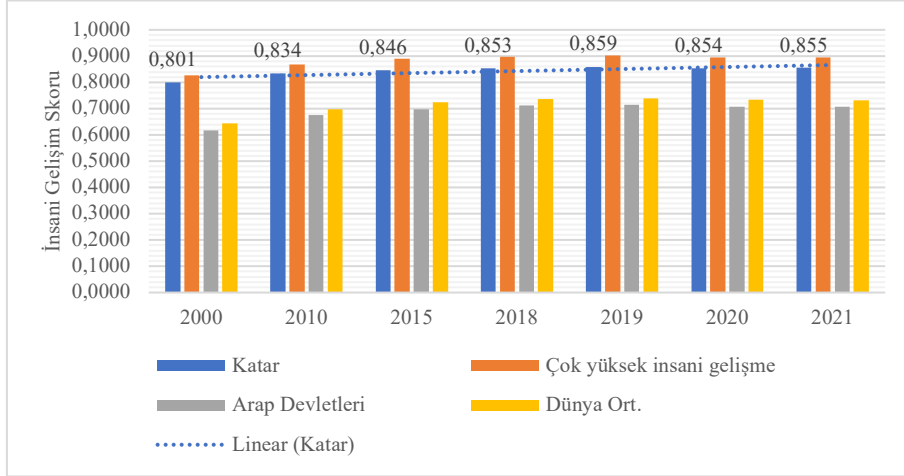
2. KATAR ULUSAL KALKINMA STRATEJİSİ 2030’UN İLERLEME SÜRECİ: NİCEL ANALİZ

Çalışmanın bu kısmında, Strateji Belgesinin 4 (dört) temel sacayağını oluşturan, “İnsani Gelişim/Kalkınma”, “Sosyal Kalkınma”, “Ekonomik Kalkınma” ve “Çevresel Gelişim/Kalkınma” başlıklarında yaşanan gelişmeler, literatürde bu değişkenleri temsil etmek amacıyla sıklıkla kullanılan nicel veri setlerinden yararlanılarak analiz edilecektir. Bu bağlamda, öncelikle bireylerin yaşam kalitesini artırmayı, refahlarını ve potansiyellerini en üst düzeye çıkarmayı amaçlayan bir kavram olan “İnsani Gelişim/Kalkınma” başlığında yaşanan gelişmeler değerlendirilecektir. Bahse konu değişkeni temsilen ise Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) tarafından hazırlanan ve 1990’dan beri yayımlanan “İnsani Gelişim Endeksi-HDI³” verilerinden faydalanılacaktır (UNDP, 2022).

İnsani Gelişim Endeksi (İGE/HDI) insani gelişmenin üç temel boyutundaki (uzun ömür, bilgi ve yaşam standardı) ortalama başarıları ölçen bileşik bir endekstir. Endeks, ülkeleri insani gelişmişlik düzeylerine göre sıralamak için kullanılmakta ve bu da bir ülkenin çok yüksek (>0,800), yüksek (0,700-0799), orta (0,550-0,699) veya düşük (<0,550) insani gelişim düzeyinde bulunduğunu göstermektedir (Ransure, 2019).

³ İnsani Gelişim Endeksi (İGE), bir ülkede insani gelişmenin üç (sağlık, eğitim ve yaşam standardı) temel boyutundaki ortalama başarılarını ölçen ve ülkenin genel sosyal ve ekonomik kalkınma durumuna ilişkin kapsamlı bir bakış sağlayan bileşik bir endekstir. İGE, farklı ülkelerin gelişmişlik düzeylerini değerlendirmek ve karşılaştırmak için yaygın olarak kullanılmaktadır. (Stanton, 2007)

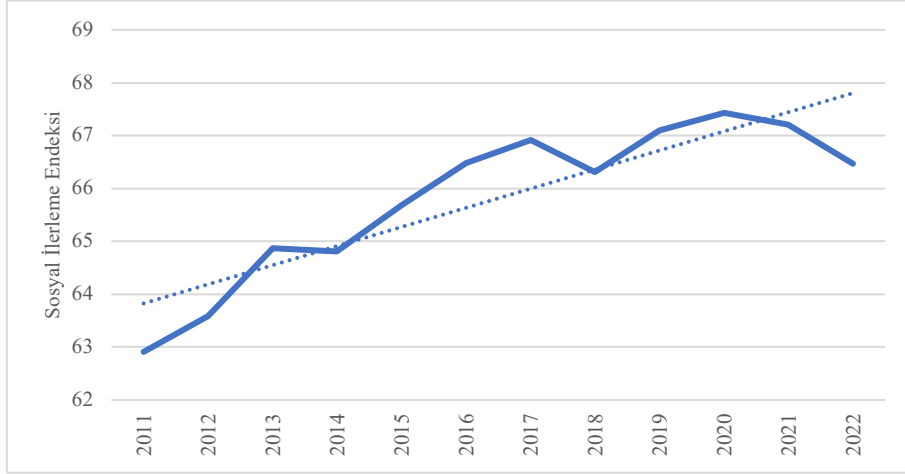
Şekil 6: İnsani Gelişim Endeksi (2000-2021)



Kaynak: UNDP, Human Development Index, <https://hdr.undp.org/data-center/human-development-index#/indicies/HDI>

Katar'ın 2021 yılı için İGE değeri 0,855'tir ve bu değer ülkeyi *çok yüksek insani gelişme* kategorisine sokarak 191 ülke arasında 42. sıraya yerleştirmektedir. 1990 ile 2021 yılları arasında Katar'ın İGE değeri yüzde 12,8'lik bir değişimle 0,758'den 0,855'e yükselmiştir. 1990 ve 2021 yılları arasında Katar'ın doğumda beklenen yaşam süresi 5,3 yıl, ortalama okullaşma yılı 3,6 yıl ve beklenen okullaşma yılı 0,8 yıl değişmiştir. Katar'ın kişi başına düşen GSMH'si ise 1990 ile 2021 yılları arasında yaklaşık yüzde 45,7 oranında artış göstermiştir. Katar'ın insani gelişim skoru, plan dönemi içerisinde ise Dünya ve Arap ülkeleri ortalamasının üstünde ve bozulma göstermeksizin yukarı yönlü bir trend izlemiştir (UNDP, 2022). Bu verilerden hareketle inceleme konusu dönemde Katar'da insanların gelir düzeyinin yanı sıra eğitim ve sağlık gibi yaşam koşullarının daha da iyileştiğini söylemek mümkündür.

“Sosyal Kalkınma” başlığındaki gelişmeleri ortaya koyabilmek için ise sağlık, güvenlik, eğitim, teknoloji, sivil haklar gibi 3 ana başlık altında tasnif edilen 12 farklı bileşende 52 farklı alt gösterge kullanarak, 1990-2020'ye kadar 170 ülkede sosyal ve çevresel gelişmenin ölçüldüğü, “Sosyal İlerleme Endeksi-Social Progress Index” verilerinden faydalanılacaktır (Stern vd., 2022).

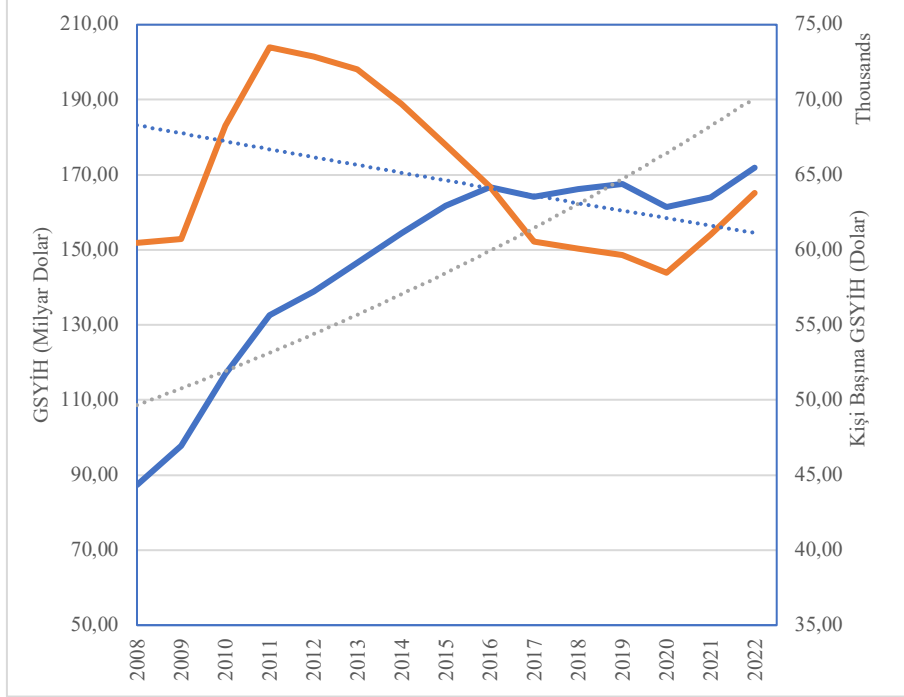
Şekil 7: Sosyal İlerleme Endeksi (2011-2022)

Kaynak: Harmacek, J., Krylova, P. & Htich, M. (2022) Social progress index data. Social Progress Imperative. Washington, DC.

Katar Ulusal Vizyonu 2030 kapsamındaki sosyal kalkınma, tüm vatandaşlar için sosyal refah ve korumayı öncülleyen bir sistemi ve kadınların toplumdaki rolünü güçlendirmeyi kapsamaktadır. Sosyal kalkınmayı çok boyutlu olarak ölçmek ve ülkeler arası kıyaslama yapmak için geniş bir perspektif sunan Sosyal İlerleme Endeksi bağlamında ele alınacak olur ise inceleme konusu dönemde Katar’da sosyal kalkınma, bir önceki parametrede olduğu gibi yukarı yönlü bir eğilim izlemiştir. Katar 2022’de sahip olduğu 66,47 puan ile bahse konu endeks bağlamında 169 ülke içerisinde 90’ıncı sırada yer almaktadır. 62,91 skora sahip olduğu 2011’den bugüne %3,55 oranında bir artış eğilimi gösteren Katar, planın yürürlükte olduğu dönemde sosyal kalkınma düzeyini kısmen de olsa daha üst bir seviyeye taşımayı başarmış gözükmektedir (SPI, 2022). Bu durum Katar’ın sosyal kalkınma açısından önceki yıllara göre ilerleme kaydettiğini ancak halen gelişme sağlanabilecek alanları olduğunu ve daha fazla ilerleme potansiyelinin de bulunduğu işaret etmektedir.

Strateji belgesinde yer alan ve etkin/şeffaf/hesap verebilir ekonomi yönetimi ile rezervlerin uzun vadede korunması ve doğal kaynaklara olan bağımlılığın azaltılması ile ekonominin çeşitlendirmesi gibi değişkenlerin yer aldığı “Ekonomik Kalkınma” başlığındaki gelişmeleri ortaya koyabilmek için ise birden fazla veri setinden faydalanılmak durumunda kalınmıştır. Bu bağlamda, literatürde ekonomik kalkınmayı temsilen sıklıkla kullanılan *kişi başına düşen milli gelir*; doğal kaynaklara olan bağımlılığın nasıl bir trend izlediğinin takip edilmesi için *toplam doğal kaynak rantının gayri safi yurtiçi hasılaya (GSYİH) oranı*; ekonominin çeşitlendirilmesine ilişkin değişimleri izlemek için ise *GSYİH’nın sektörel dağılımına* dair veriler analiz edilmiştir (World Bank, 2022).

Şekil 8: Katar'da GSYİH (Sol-Mavi) ve Kişi Başına Düşen Milli Gelir (Sağ-Turuncu) (2008-2022)



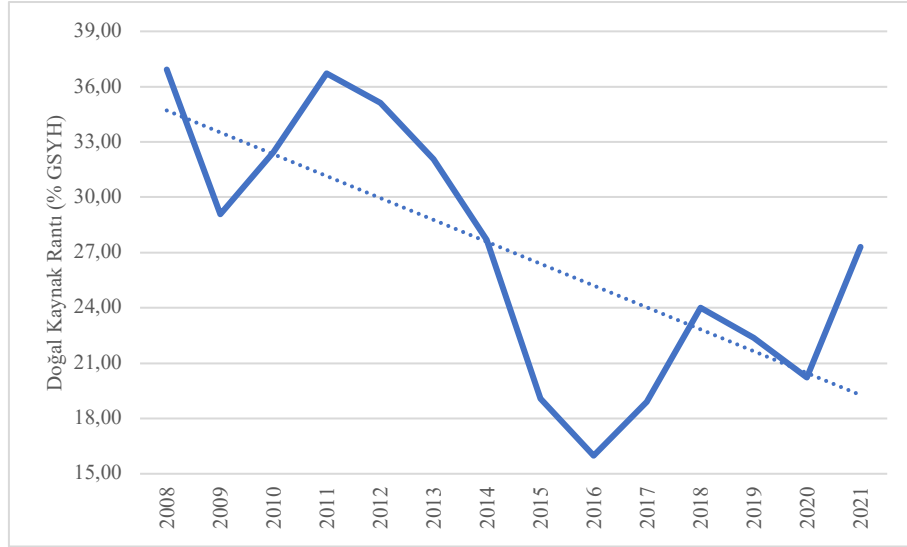
Kaynak: World Development Indicators – Dünya Kalkınma Göstergelerinden yararlanılarak hazırlanmıştır. <https://data.worldbank.org/indicator>

İki eksenli olarak hazırlanan Şekil 8'in sol ekseninde yer alan ve mavi trend çizgisi ile temsil edilen Katar'ın GSYİH verileri incelendiğinde plan döneminin başlangıcı olan 2008'de 87,3 milyar dolar seviyelerinde olan milli gelir büyüklüğü 2022 yılına gelindiğinde yaklaşık %97 oranında artış göstererek 171,9 milyar dolar düzeyine yükseldiği görülmektedir. 2008 Küresel Finans Krizi, Euro Bölgesi Krizi (2010-2012), Çin ekonomisinin asimetrik gelişimi, Covid-19 pandemisi ile enerji fiyatlarının 2008'deki krizden sonra yaşadığı dalgalanmalar gibi dünya ekonomisinin yaşadığı pek çok zorluğa ve dalgalanmaya rağmen Katar'ın GSYİH'sının 2008-2022 döneminde %97 oranında artması önemli bir ekonomik gelişmeyi temsil etmektedir.

Aynı dönemde kişi başına düşen milli gelir ise 60.478 dolar seviyesinden - 2011'de 73.493 dolar seviyesine yükselmişse de- %5,47'lik bir artış göstererek 63.782 dolar düzeyine kısmi bir artış göstermiştir. Aynı dönemde Katar'ın nüfusu ise 1,4 milyondan %85,7'lik bir artış ile 2,6 milyona yükselmiştir. Özellikle inşaat, altyapı ve hizmet sektörlerinde çalışan çok sayıda yabancı işçiye ev sahipliği yapan ve nüfusunun yaklaşık %88-90'luk kısmı yabancı uyruklu kişilerden oluşan Katar'da ekonomik büyüme, iş fırsatları ve işçi göçü politikaları ile yakından ilişkili olan bu

yüksek hızlı nüfus artışı, kişi başına düşen gelirdeki kısmi artışın en önemli nedenidir.

Şekil 9: Katar’da Doğal Kaynak Rantı (2008-2022)



Kaynak: World Development Indicators – Dünya Kalkınma Göstergelerinden yararlanılarak hazırlanmıştır. <https://data.worldbank.org/indicator>

Şekil 9’da Katar’da doğal kaynak rantının plan dönemi içerisindeki trendi bulunmaktadır. Katar Ulusal Vizyonu 2030’un en önemli vurgularından birisi ülkenin doğal kaynaklara bağımlı ekonomik yapısının dönüştürülmesi, ekonominin çeşitlendirilmesi ve böylelikle sürdürülebilir kalkınmanın temin edilmesidir. Plan bu hususları sağlamak üzere söz konusu hedefle ilişkili çok sayıda amacı içermektedir. 2008-2020 döneminde Katar’da doğal kaynaklardan elde edilen rantın milli gelire oranı %36,9’dan %27,2 seviyesine yaklaşık %26’lık bir azalma göstermiştir. Esasen doğal kaynak rantındaki azalma ile bunun ekonomik sonuçları arasındaki ilişki ülkenin özel koşullarına bağlı olarak son derece karmaşıktır. Ancak doğal kaynak rantındaki azalma, kaynak laneti⁴ etkilerinin olasılığını azaltarak ekonomik büyüme için faydalı sonuçlar doğurabilmektedir (Naomi & Akbar, 2021).

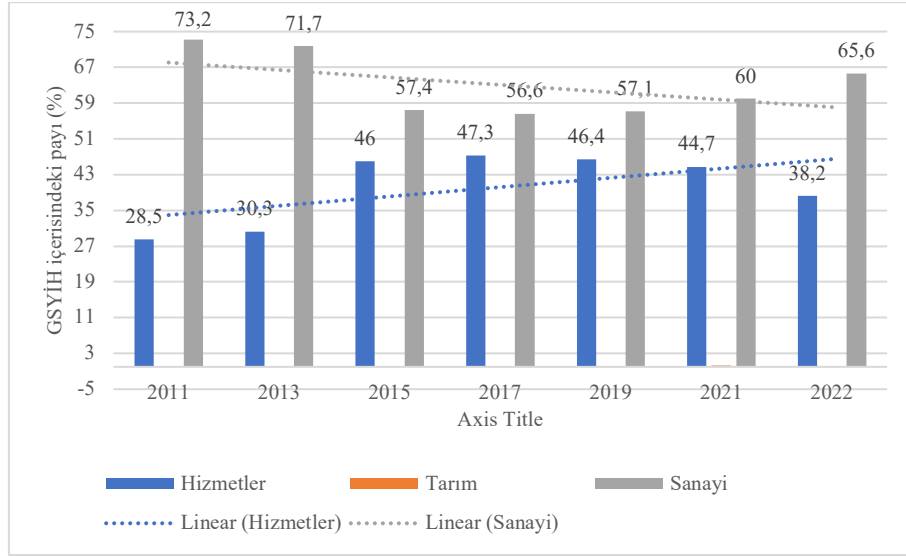
Diğer yandan rantın azalması, Hollanda hastalığı⁵ etkilerinin bertaraf edilmesi için de önemlidir. Doğal kaynak rantının yüksek olduğu bir ekonomide, Hollanda Hastalığının etkilerinin ortaya çıkması, ekonomik çeşitlendirmeyi

⁴ Kaynak laneti hipotezi, doğal kaynak bolluğunun yavaş büyüme ve sivil çatışmalar gibi olumsuz ekonomik sonuçlara yol açabileceğini öne sürmektedir

⁵ Hollanda hastalığı, doğal kaynak keşfi ve sektörel hakimiyetinin bir ülkenin imalat sanayi sektörü ve genel ekonomik rekabet gücü üzerindeki olumsuz etkisini tanımlayan ekonomik bir kavramdır.

engelleyerek ve doğal kaynak sektörüne aşırı bağımlılığa yol açarak, kaynak lanetini daha da kötüleştirebilmekte ve bu da ekonomik büyümenin yavaşlamasına neden olmaktadır. Bu haliyle planın da amaçları doğrultusunda doğal kaynak rantında yakalanan önemli azalış, Katar ekonomisinin rekabet gücü ve sürdürülebilirliği için önemli bir kazanım olarak görülmektedir.

Şekil 10: Katar'da GSYİH'nın Sektörel Dağılımı (2008-2022)



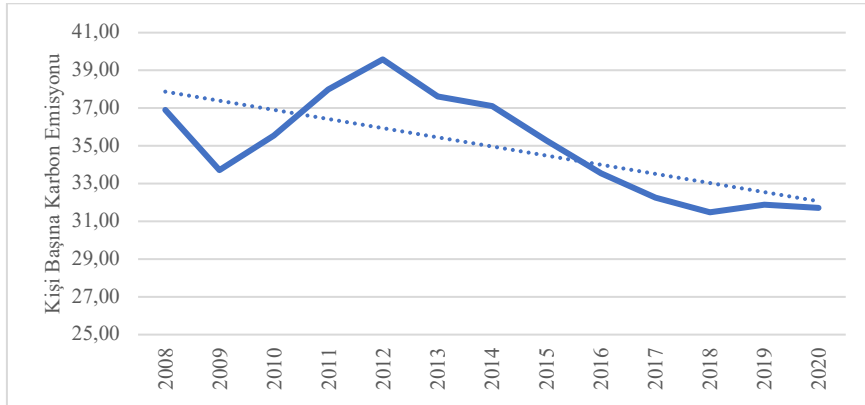
Kaynak: World Development Indicators – Dünya Kalkınma Göstergelerinden yararlanılarak hazırlanmıştır. <https://data.worldbank.org/indicator>

Ekonomik Kalkınma başlığında değerlendirmeye konu edilecek bir başka istatistik ise ekonominin çeşitlendirilmesine ilişkin değişmelerin izlenebileceği GSYİH'nın sektörel dağılımına ilişkin verilerin olduğu Şekil 10'dur. Plan dönemi içerisinde Katar'da hizmetler sektörünün payı %28,5'ten 38,2'ye yükselmiş; sanayinin payı ise %73,2'den 65,6'ya gerilemiştir. Esasen GSYH içinde sanayinin payının azalması ve hizmetlerin payının artması, ekonomide yapısal bir dönüşüme işaret etmektedir. GSYH'de sanayinin payının azalması ve hizmetlerin payının artması, daha üretim odaklı bir ekonomiden giderek daha fazla hizmet temelli faaliyetler tarafından yönlendirilen bir ekonomiye geçişi yansıtmaktadır. Bu değişim ise genellikle ekonomik kalkınmanın ilerleyen aşamalarında gözlemlenir ve olgunlaşan bir ekonominin göstergesi kabul edilir. Katar'da sanayi sektörünün payındaki düşüş doğal kaynak odaklı imalat sanayinin ekonomideki payının azalışına, hizmetlerin payındaki artış ise finans, sağlık, eğitim, turizm ve bilgi teknolojileri gibi sektörlerin genişlemesine işaret etmektedir. Plandaki hedeflerle uyumlu bir dönüşümü içeren bu geçiş, daha yüksek katma değerli ekonomik faaliyet, artan uzmanlaşma ve bilgiye dayalı hizmetlere odaklanma anlamına gelmektedir.

Ekonomik kalkınma başlığı, Katar Ulusal Vizyonu 2030'un önemli bir parçasıdır. Bu hedefe ulaşılması maksadıyla, petrole dayalı ekonomi ile bilgiye dayalı ekonomi arasında bir denge kurabilmesi, ülke ekonomisinin çeşitlendirilmesine yardımcı olunması ile istikrarlı ve sürdürülebilir bir iş ortamının garanti edilmesine yönelik önemli adımlar atılmış, analize konu edilen verilerden de anlaşılabilceği üzere vizyon belgesi ile uyumlu bir gelişim trendi yakalanmıştır (WB, 2023).

Son olarak, ülkenin kalkınma ihtiyaçları ile çevrenin korunması arasında bir denge temin etmeyi amaçlayan “Çevresel Gelişme/Kalkınma” başlığındaki gelişmeleri takip etmek için ise çevresel kalkınmayı temsil eden bir gösterge olarak sıklıkla atıf yapılan CO2 emisyonları (kişi başına (metrik) ton) verilerine başvurulmuştur. Bilindiği üzere sanayi devriminden bu yana karbon bazlı yakıtların kullanılması, atmosferin karbondioksit yoğunluğunu hızla artırmakta ve dünyanın radyoaktif dengesini bozmaktadır. Bu da dünyanın yüzey sıcaklığında artışa ve iklim, deniz seviyesinin yükselmesi ve dünya tarımı üzerinde ilgili etkilere yol açmaktadır (Nunes, 2023). Bu bağlamda, kişi başına düşen CO2 emisyonları, bir ülkenin veya bölgenin çevresel etkisini ölçmek ve çevresel sürdürülebilirlik performansını değerlendirmek için kullanılan kritik bir ölçüt olarak ön plana çıkmaktadır. Buna göre, düşük kişi başına CO2 emisyonları, daha az sera gazı salımı ve dolayısıyla çevreye daha az zarar verme anlamına gelmekte, buna karşın yüksek emisyonlar ise daha fazla çevresel etkiye ve potansiyel olarak küresel iklim değişikliği üzerinde daha olumsuz bir etkiye işaret etmektedir.

Şekil 11: Katar’da Kişi Başına Düşen Karbon Emisyonları- Kişi başına (metrik) ton (2008-2022)



Kaynak: World Development Indicators – Dünya Kalkınma Göstergelerinden yararlanılarak hazırlanmıştır. <https://data.worldbank.org/indicator>

Katar’da planının devreye alındığı 2008’de 36,88 (metrik) ton düzeyinde olan karbon emisyon miktarı, 2020 yılına gelindiğinde yaklaşık %14 düzeyinde bir azalış ile 31,77 (metrik) ton seviyesine gerilemiş bulunmaktadır. Bilinmektedir ki

CO2 emisyonları daha çok enerji kullanımı için petrol, kömür ve doğalgaz kullanılmasından, odun ve atık maddelerin yakılmasından ve petro-kimya sanayi üretimi gibi endüstriyel süreçlerden kaynaklanmaktadır. Katar gibi petrol ve doğal gaz rezervlerinin önemli olduğu bir ülkede, enerji üretimi ve endüstriyel süreçler genellikle CO2 emisyonlarının ana kaynakları arasındadır. Ancak verilerden de anlaşılabilceği üzere Katar son yıllarda çevresel sürdürülebilirlik konusunda attığı adımlar ile sera gazı emisyonlarını azaltma noktasında kısmi bir iyileşme trendi yakalayabilmiştir. Ancak ekonomisi ve enerji üretimi büyük ölçüde fosil yakıtlara dayanan Katar'da çevresel etkilerin azaltılması ve kentsel kalkınmayla ilgili sosyal sorunların ele alınması konusunda yapılması gereken önemli işlerin olduğunu da belirtmek gerekmektedir (Talavera vd., 2019).

SONUÇ VE ÖNERİLER

Katar Ulusal Kalkınma Stratejisi 2030'un içeriğini detaylı bir şekilde analiz etmek ve ülkenin mevcut plan ile tasarladığı hedeflere ulaşma noktasındaki performansını ortaya koymak amacıyla hazırlanan bu çalışma sonucunda önemli bulgulara erişilmiş bulunmaktadır.

Ülkenin uzun vadeli hedeflerini tanımlayan ve ulusal stratejileri ile uygulama planları için bir çerçeve sunan QNV-2030, Katar'ı sürdürülebilir toplum, rekabetçi ekonomi ve etkili devlet yapısıyla donatmayı amaçlayan, aynı zamanda anayasal özgürlükleri koruma, gelenekleri destekleme ve cinsiyet eşitliği gibi değerleri somutlaştıran önemli bir vizyon belgesidir (Furlan & Al-Mohannadi, 2020).

Yapılan doküman incelenmesiyle, belgenin odak noktalarının “Katar” ve “kalkınma” olduğu belirlenmiştir. Bu yoğunlukla kullanılan kavramları “ekonomi”nin takip ettiği, ardından ise “sosyal”, “ulusal”, “vizyon”, “gelecek”, “çevre”, “ihtiyaçlar”, “toplum”, “sağlık”, “işgücü” ve “değerler” gibi kavramların vurgulandığı tespit edilmiştir. Ancak belgede “yönetişim”, “ifade özgürlüğü”, “inovasyon”, “temiz enerji”, “insana yakışır iş”, “politik istikrar”, “şeffaflık”, “yolsuzlukların önlenmesi”, “hukukun üstünlüğü” ve “hesap verebilirlik” gibi kalkınma planlarında önemli olan kavramlara neredeyse hiç veya sadece bir kez yer verildiği görülmüştür.

QNV-2030 dokümanına yönelik kelime bulutlarından faydalanılarak yapılan içerik analizi çerçevesinde elde edilen bilgilerden de anlaşılabilceği üzere vizyon belgesinde temel odağın *Katar'ın ekonomik kalkınması* olduğu görülmektedir. Bu bağlamda belgede, etkin bir ekonomi yönetimi ile rezervlerin uzun vadede korunması, enerji sektörüne olan bağımlılığın azaltılması ile doğal kaynak ekonomisinden bilgi temelli bir ekonomiye geçiş için ekonomik çeşitlenmenin önemi hassaten vurgulanmaktadır. Bunun yanı sıra, belgenin önemsedığı diğer başlıkların İslami değerlerin güçlendirilmesi, toplumsal eşitsizliklerin azaltılması ve sosyal gelişimin teşvik edilmesi gibi hususlar olduğu göze çarpmaktadır. Ancak

belgede etkin devlet yapılanması ile hesap verebilir ve şeffaf yönetim mekanizmalarına dair somut hedeflere yer verilmemiş olmaması önemli eksiklikler olarak değerlendirilebilecektir.

BM Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri ile uyumlu kurgusal bir yapı arz eden strateji belgesinin yürürlüğe konulmasından sonra eğitim, sağlık, altyapı ve turizm gibi çeşitli sektörlerle odaklanan uygulama planları ile ülkede ekonomik kalkınma, sürdürülebilirlik ve toplumsal gelişim anlamında önemli değişimler yaşandığını ifade etmek gerekir.

Vizyon belgesinin yürürlükte olduğu süreç boyunca, kaliteli eğitim ve sağlık hizmetlerine erişimin iyileştirilmesi için çaba gösterilmiş ve ülkenin *İnsani Gelişme Endeksi* skorunda artış yakalanmıştır. Bu durum, ülkede yaşam standartlarının yükseldiğini, eğitim ile sağlık hizmetlerinin geliştiğini, nüfusun daha iyi yaşam standartlarına kavuştuğunu göstermektedir. *Sosyal İlerleme Endeksi* ile ölçümlenen sosyal kalkınma alanındaki gelişmeler ise sosyal refahın ve kadın haklarının güçlendirilmesi yönünde atılan adımların etkisini göstermektedir. QNV 2030, eğitim, sağlık, turizm ve teknoloji gibi petrol dışı sektörlerle yapılan yatırımlar yoluyla ekonomik çeşitlendirmeyi vurgulamaktadır. Ekonomik olarak, milli gelirdeki büyüme ve ekonominin sektörel kompozisyonundaki dönüşümü işaret eden ilerlemeler ise Katar'ın ekonomik dengesizlikleri azaltma yolunda elde ettiği kazanımları göstermektedir. Plan sürecinde çevresel etkileri azaltmak için yeşil altyapı, yenilenebilir enerji projeleri ve koruma çalışmaları gibi girişimler hayata geçirilmiş ve bu sayede karbon emisyonlarında azalış olmuştur. Bu husus çevresel kalkınmaya dair olumlu bir gelişme olarak ele alınabilecektir. Ancak doğal kaynaklara olan bağımlılığın daha da azaltılması, ekonomide hizmetler sektörünün payının yükseltilmesi ile çevresel sürdürülebilirlik konusunda daha fazla çalışma gerekliliği de ortadadır.

Sonuç olarak, Katar QNV 2030'un hedeflerini gerçekleştirme konusunda ilerleme kaydetmiş olsa da hızlı kentleşme, çevresel bozulma, sosyo-ekonomik eşitsizlikler ve sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşmak için hala çaba gerektiren zorluklar/alanlar bulunduğu görülmektedir. Ekonomik çeşitlendirme, eğitim reformu, sürdürülebilir şehircilik, ulaşım altyapısı ve çevresel sürdürülebilirlik, vizyonun istenen sonuçlara tam olarak ulaşmak için ele alınması gereken önemli yönleridir. QNV 2030'un başarısını temin etmek için devam eden yatırımların nihayete erdirilmesi ile planının bölgesel/küresel konjonktürel gelişmeler bağlamında yenilenmesi de önem arz eden hususlardır.

Bu hususlar göz önünde bulundurularak, planın eksik olduğu alanlarda revize edilmesi ve sürdürülebilirliğe yönelik koordinasyon ve tutarlılık sağlamak için dinamik yasal yeniliklere ihtiyaç duyulmaktadır. Daha fazla kaynak ayrılması ve/veya hedeflere ulaşmak için sürekli çaba, etkili politikalar ve paydaş katılımının güçlendirilmesi halinde Katar, küresel bağlantıları olan ve stratejik hareket etme kabiliyetine sahip bir devlet olmanın yanı sıra Orta Doğu bölgesindeki ülkeler için de önemli bir örnek/model ülke haline gelebilecektir.

Yazar katkı oranı ve çıkar çatışması beyanı: Çalışma tek yazarlı olup katkı oranı %100'dür ve herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

KAYNAKÇA

Abulibdeh, A. (2021). Modeling electricity consumption patterns during the covid-19 pandemic across six socioeconomic sectors in the state of qatar. *Energy Strategy Reviews*, (38), 100733. <https://doi.org/10.1016/j.esr.2021.100733>

Akman, Ç. & Ergün, G. (2019). Bağımsızlık sonrası Katar'da yaşanan dönüşüm: yönetsel yapı üzerinden bir inceleme, *Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi Dergisi*, 54 (3), 1078-1094.

Al-Buenain, A., Al-Muhannadi, S., Falamarzi, M., Kutty, A. A., Kucukvar, M., & Onat, N. C. (2021). The adoption of electric vehicles in Qatar can contribute to net carbon emission reduction but requires strong government incentives. *Vehicles*, 3 (3), 618-635.

Al-Kuwari, K. (2012). The visions and strategies of the GCC countries from the perspective of reforms: The case of Qatar. *Contemporary Arab Affairs*, 5 (1), 86-106.

Amorocho-Daza, H., Zaag, P., & Sušnik, J. (2023). Access to water-related services strongly modulates human development. *Earth's Future*, 11 (4). <https://doi.org/10.1029/2022ef003364>

Beblawi, H. (2015). *The rentier state in the Arab world*. In *The Arab State* (pp. 85-98). Routledge.

Breda, A. (2015). Developmental social case work: a process model. *International Social Work*, 61 (1), 66-78. <https://doi.org/10.1177/0020872815603786>

Cammett, M., Diwan, I., Richards, A. & Waterbury, J. (2015). *A political economy of the Middle East*, Fourth Ed, USA: Westview Press

Cochrane, L., & Al-Hababi, R. (2023). *Sustainable qatar: social, political and environmental perspectives*. Springer Nature. <https://link.springer.com/book/10.1007/978-981-19-7398-7>

Cooper, R. N. (1998). [Review of the paradox of plenty: oil booms and petro-states, by T. L. Karl]. *Foreign Affairs*, 77 (2), 145-145. <https://doi.org/10.2307/20048806>

Darwish, B. (2014) The state of qatar: along the way to sustainable development. Paul Sillitoe (Der.). *Sustainable development: an appraisal from the gulf region* içinde (ss. 97-115). Berghahn Books,

Dima, S. (2017). Impact of globalisation on economic growth in Romania: an empirical analysis of its economic, social and political dimensions. *Studia Universitatis Economics Series*, 27 (1), 29-40. <https://doi.org/10.1515/sues-2017-0003>

Free Word Cloud Generator. (2023). <https://www.freewordcloudgenerator.com/> (11.10.2023)

Fukuda-Parr, S. (2003). The human development paradigm: operationalizing Sen's ideas on capabilities. *Feminist Economics*, 9 (2-3), 301-317. <https://doi.org/10.1080/1354570022000077980>

Furlan, R. & Al-Mohannadi, A. (2020). An urban regeneration planning scheme for the souq waqif heritage site of Doha. *Sustainability*, 19 (12), 7927. <https://doi.org/10.3390/su12197927>

Furlan, R., Grosvald, M. & Azad, A. (2022). A social-ecological perspective for emerging cities: the case of corniche promenade, “urban majlis” of Doha. *Journal of Infrastructure Policy and Development*, 2 (6), 1496. <https://doi.org/10.24294/jipd.v6i2.1496>

Gray, M. (2011). A theory of ‘late rentierism’ in the arab states of the gulf. *CIRS Occasional*, Paper no., 7, 18-24.

Harmacek, J., Krylova, P. & Htitich, M. (2022) *Social progress index data*. Social Progress Imperative. Washington, DC.

Hassen, T. (2020). The entrepreneurship ecosystem in the ict sector in Qatar: local advantages and constraints. *Journal of Small Business and Enterprise Development*, 2 (27), 177-195. <https://doi.org/10.1108/jsbed-04-2019-0119>

Heimerl, F., Lohmann, S., Lange, S., & Ertl, T. (2014). *Word cloud explorer: text analytics based on word clouds*. <https://doi.org/10.1109/hicss.2014.231>

Ibrahim, A. & Shirazi, N. (2021). Energy-water-environment nexus and the transition towards a circular economy: the case of Qatar. *Circ.Econ.Sust.*, 3 (1), 835-850. <https://doi.org/10.1007/s43615-021-00037-w>

Jong, M., Hoppe, T., & Noori, N. (2019). City branding, sustainable urban development and the rentier state. How do Qatar, Abu Dhabi and Dubai present themselves in the age of post oil and global warming?. *Energies*, 12 (9), 1657.

Kamrava, M. (2015). *Qatar: small state, big politics*. Cornell University Press.

Katila, P., Colfer, C. J. P., De Jong, W., Galloway, G., Pacheco, P., & Winkel, G. (Eds.). (2019). *Sustainable development goals*. Cambridge University Press.

Kıral, B. (2020). Nitel bir veri analizi yöntemi olarak doküman analizi. *Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8 (15), 170-189.

Koc, M., & Mohamed, B. H. (2017). Challenges and drivers for Qatar's transformation into a knowledge-based economy and society work in progress in education system reforms. *Pressacademia*, 4, 281-288.

Mahdavy, H. (1970). The patterns and problems of economic development in rentier states: the case of Iran. *Studies in the economic history of the Middle East*, 428, 67.

McGee, R. & McGee, L. (2011). A picture is worth a thousand words. *American Journal of Transplantation*, 11 (4), 871-872. <https://doi.org/10.1111/j.1600-6143.2011.03459.x>

Milton-Edwards, B. (2020). The blockade on Qatar: Conflict management failings. *The International Spectator*, 55 (2), 34-48.

Morakabati, Y., Beavis, J. & Fletcher, J. (2014). Planning for a Qatar without oil: tourism and economic diversification, a battle of perceptions. *Tourism Planning & Development*, 4(11), 415-434. <https://doi.org/10.1080/21568316.2014.884978>

Naomi, P. & Akbar, I. (2021). Beyond sustainability: empirical evidence from OECD countries on the connection among natural resources, ESG performances, and economic development. *Economics & Sociology*, 14 (4), 89-106. <https://doi.org/10.14254/2071-789x.2021/14-4/5>

Nasser, R. (2017). Qatar's educational reform past and future: challenges in teacher development. *Open Review of Educational Research*, 1 (4), 1-19. <https://doi.org/10.1080/23265507.2016.1266693>

Nonneman, G. (2006). *Political reform in the gulf monarchies: from liberalisation to democratisation? A comparative perspective*. <https://repository.library.georgetown.edu/handle/10822/713322>

Nunes, L. J. (2023). The rising threat of atmospheric CO2: a review on the causes, impacts, and mitigation strategies. *Environments*, 10 (4), 66. <https://doi.org/10.3390/environments10040066>

Qatar General Secretariat For Development Planning-GSDP, (2008). *Qatar national vision 2030*, <https://www.gco.gov.qa/wp-content/uploads/2016/09/GCO-QNV-English.pdf>

Peet, R. (2006). The end of poverty: economic possibilities for our time. *Annals of the Association of American Geographers*, 96 (2), 450-453. <https://doi.org/10.1111/j.1467-8306.2006.00493.x>

Ransure, P. (2019). Importance of human development. *International Journal of Research in Informative Science Application & Techniques*, 3 (11), 9-14. <https://doi.org/10.46828/ijrisat.v3i11.142>

Sachs, J. D. (2012). From millennium development goals to sustainable development goals. *The Lancet*, 379, 2206-2211. [https://doi.org/10.1016/S0140-6736\(12\)60685-0](https://doi.org/10.1016/S0140-6736(12)60685-0)

Scharfenort, N. (2012). Urban development and social change in Qatar: the Qatar national vision 2030 and the 2022 FIFA World Cup. *Journal of Arabian Studies*, 2 (2), 209-230.

Schubert, S. (2006). Revisiting the oil curse. *Development*, 49 (3), 64-70. <https://doi.org/10.1057/palgrave.development.1100291>

Sever, S. & Tok, M. E. (2022). Education for sustainable development in Qatar. *Sustainable Qatar*, 329-347. https://doi.org/10.1007/978-981-19-7398-7_17

Social Progress Imperative-SPI (2022). *Social Progress Index*. Social Progress Imperative. Washington, DC.

Stanton, E. (2007). *The human development index: a history*. <https://doi.org/10.7275/1282621>

Stern, S., Harmacek, J., Krylova, P. & Htitich, M. (2022) *Social progress index methodology summary*. Social Progress Imperative. Washington, DC.

Sune, E. & Özdemir, A. M. (2012). Rantçı devlet yazını üzerine deneme, *Uluslararası İlişkiler*, 9 (35), 3-31.

Talavera, A., Al-Ghamdi, S. & Koç, M. (2019). Sustainability in mega-events: beyond Qatar 2022. *Sustainability*, 22 (11), 6407. <https://doi.org/10.3390/su11226407>

Tan, T., Al-Khalaqi, A., & Al-Khulaifi, N. (2014). Qatar national vision 2030. *Sustainable development: An appraisal from the Gulf Region*, 19 (1), 65-81.

Tok, M.E., Alkhater, L.R.M. & Pal, L.A. (2016). Policy-Making in a Transformative State: The Case of Qatar. Tok, M., Alkhater, L., Pal, L. (Der.) *Policy-Making in a Transformative State* içinde (ss.1-36). Palgrave Macmillan, London.

UNDP. (2022). *Human development report 2021/2022*. New York: United Nations Development Programme.

Ünay, S. (2013). *Kalkınmacı modernlik – küresel ekonomi politik ve Türkiye*. İstanbul: Küre Yayınları

Valdeolmillos, N., Furlan, R., Tadi, M., Sinclair, B. & Awwaad, R. (2023). Towards a knowledge-hub destination: analysis and recommendation for implementing tod for Qatar national library metro station. *Environment Development and Sustainability*. <https://doi.org/10.1007/s10668-023-03118-y>

World Bank. (2022). *World development indicators*. Washington, D.C. <https://data.worldbank.org/indicator/>